

TİM BURTON SİNEMASINDA GOTİK BİR UYARLAMA: HAYALET SÜVARİ FİLMİNİN GREIMAS'IN EYLEYENSEL ÖRNEKÇESİNE GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

*A GOTHIC ADAPTATION IN TIM BURTON'S CINEMA: AN
ANALYSIS OF SLEEPY HOLLOW FILM ACCORDING TO ACTANT
ANALYSIS OF GREIMAS*

DOI: 10.33404/anasay.1143350


Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Pınar ÖZTARKAN ÖZYURT* - Âîâ SİVAS GÜLÇUR**

ÖZ

Tim Burton filmleri genellikle taşıdıkları gotik öğeler ile kendini belli eder. Filmlerde asıl iletilmek istenen mesaj, yönetmen tarafından bu öğeler aracılığıyla verilir. Edebiyat eserinden uyarlanan filmlerinde de yine yönetmenin bakış açısı kendine has sinematografisi ile birleşerek film ile romandaki anlatımın farklılaşmasını sağlar. Bu çalışma, öncelikle Tim Burton'ın genel sinematografik imgelerine yer vererek Tim Burton filmlerinin okunması için en

1- Makale Geliş Tarihi: 12. 07. 2022 Makale Kabul Tarihi: 18. 08. 2022

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, İnternet ve İletişim Bilimi Enstitüsü, Sinema YL, İstanbul, oztarkan34@gmail.com, **ORCID ID**  <https://orcid.org/0000-0001-8658-5991>

** Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İstanbul, asivas@ticaret.edu.tr, **ORCID ID**  <https://orcid.org/0000-0002-3729-3017>

uygun yöntemlerden biri olan göstergebilimsel analizi açıklayacaktır. Ardından çalışmanın yöntemini oluşturan Greimas'ın eyleyensel örnekçesine ve göstergebilimi kendi başına yeterliliğe sahip bir bilim haline getirme amacı ile Greimas tarafından kurulan Paris Göstergebilim Okuluna yer verilecektir. Örneklem olarak Washington Irving'in başsız süvari adlı hikâyesinden uyarlanan Hayalet Süvari (Sleepy Hollow) filmini alan çalışma, yönetmenin anlatımı ile romandaki hikâyenin farklılıklarına da değinecektir. Çalışma, Hayalet Süvari filmini Greimas'ın eyleyensel örnekçesine göre çözümlerken ana karakterin derinliğine ulaşmak için psikanalitik karakter analizini de kullanarak altta yatan asıl mesaja ulaşma amacını taşır.

Anahtar Kelimeler: Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesi, Göstergebilim, Hayalet Süvari Filmi, Psikanalitik film analizi, Tim Burton.

ABSTRACT

Tim Burton films generally present themselves with the gothic elements they carry. The main message that these films convey are presented through these elements by the director. In the films adapted from the literary work, again, the director's perspective combined with its idiosyncratic cinematography differentiates the narrative in the film and the novel. This study, primarily allowing for Tim Burton's general cinematographic images explains the semiotic analysis which is one of the best methods to read Tim Burton films. It also includes the actant analysis of Greimas which constitutes the methodology of the study and Paris School Semiotics established by Greimas, in order to make semiotics a science sufficient and efficient in its own. The study which takes the film Sleepy Hollow which was adapted from Washington Irving's story called The Legend of Sleepy Hollow, presents the differences between the director's narrative and the story in the novel. The study, analysing Sleepy Hollow film according to actant analysis of Greimas, aims to uncover the main message by using the psychoanalytical character analysis in order to reach the depth of the protagonist.

Keywords: Actant analysis of Greimas, Semiotics, Sleepy Hollow Film, Psychoanalytical film analysis, Tim Burton.

Giriş

Bir anlam yaratma sanatı olan sinema bu yaratımı görüntüler ve diyaloglar ile sağlar. Yönetmen tarafından verilmek istenen mesaj bu anlamın içinde

seyirciye iletilir. Bu konuda her yönetmenin farklı uygulamaları mevcut olup bu uygulamalar bazı yönetmenler için bir imza niteliği taşır. Çalışmada ele alınan filmin yönetmeni Tim Burton, dışavurumculuk akımının özelliklerini ve gotik film tarzını filmlerine ustaca yansıtan bir yönetmendir. Onun filmlerini anlamak için karakterlerin iç yapısına odaklanmak ve verilen imgeleri derinlemesine değerlendirmek gerekir. Bu amaçla yapılacak film analizinde göstergebilimsel çözümlene öne çıkar. Göstergebilimsel yöntem, filmlerde verilen göstergelerin yorumlanarak hikâyenin ana iletisine ulaşmaya imkan veren bir okuma sağlar.

Çalışmada, Tim Burton filmlerinin genel sinematografisinin ardından göstergebilimsel analiz yönteminin tarihi gelişimi ve sinemada ele alınışını kapsayan bir bölüm sunulmuştur. Çalışmanın örneklemini olan Hayalet Süvari (Sleepy Hollow, 1999) filmi, yapısal hikâye çözümlemesinden yola çıkılarak geliştirilen bir göstergebilim yöntemi olan Greimas'ın eyleysel örnekçesine göre analiz edilmiştir. Bu analiz, filmin betimleme aşaması, anlatı düzeyi ve ikili karşıtlıkların analizi olarak üç başlık halinde ele alınmıştır.

Greimas'ın eyleysel örnekçesine göre yapılan analizde anlatı düzeyinde ortaya konan özne ve nesne ilişkisi genişletilerek ana kahraman olan öznenin daha derin olarak anlaşılması için psikanalitik karakter analizine başvurulmuştur. Psikanaliz kuramına Freud- Lacan bağlamında bilinçdışının, öznenin yani bireyin dışında olduğu düşüncesi ile yer verilmiştir. Bilinçdışının dışarıda olması bireyin arzularının içinde bulunduğu sosyal ortamdan etkilenerek değişmesi, dönüşmesi bakımından önem taşımaktadır (Bakır, 2016, s. 132). Buna göre Lacan'ın bilinçdışının anlaşılması için ele aldığı rüya analizi örneklem filmin rüya sahneleri çözümlenirken kullanılarak ana kahramanın duygusal derinliğine ulaşılması hedeflenmiştir.

1. TİM BURTON SİNEMASINDA GOTİK ÖĞELER

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da karışıklıkların devam etmesinin halkta yarattığı huzursuzluk dışavurumcu akımla sinemada da kendini gösterir. Akımın amacı görünmeyeni, derinde olanı yani bireyin içindeki duygu ve hisleri açığa çıkarmaktır. Aslında bir isyanın temsili olan bu filmlerde çarpık bir dünya yaratan dekorlar, derinlik algısı oluşturan koyu tonlarda ışıklandırma, abartılı makyajlar ve coşkulu mizansenler kullanılır.

Sinemada gotik tarzı ortaya çıkaran dışavurumculuk akımı, Almanya'da savaş sonrası toplumsal buhranda olduğu gibi Amerika'da da 1987 Wall Street

krizi ile yaşanan ekonomik çöküş sonrası yer bulur (Demirkan, 2021, s. 66). Alman dışavurumculuğunun derinde olanı görünür kılma özelliği, Amerikan sineması yönetmenlerinden Tim Burton tarafından oldukça sık kullanılır.

Tim Burton dışavurumculuğu büyümlü gerçekçilik ile harmanlayarak filmlerine yansıtır. Büyümlü gerçekçilik edebi alanda fantezi ile gerçekliğin bir bileşimi gibi görülür. Roland Walter, bu konuda yazarların, karakterlerin gerçeküstü özelliklerini oldukça normalmiş gibi ele almaları ve gerçekle uyumunu bozmadan yaklaşımları gerektiğini belirtir (Süar, 2017, s. 13-14). Tim Burton'un sinemasında da yaptığı tam olarak budur. Onun kahramanları alışılmışın dışında görüntülere, özelliklere, davranışlara sahip olmakla birlikte var olan gerçeklikten kopuk değildir. Toplum tarafından çoğunlukla dışlanan ve genellikle içe kapanık olan bu karakterlerin iç dünyası ise Burton'un filmlerinde olabildiğince izleyiciye açıktır.

Tim Burton filmlerinin geçtiği mekanlar tekinsiz bir ortam sunar. Bu anlamda yine dışavurumcu mekan kullanımına benzerlik gösteren sahneler ve uygulanan gölgeli aydınlatma verilmek istenen duyguları da net olarak ortaya çıkarır. Kahramanın yalnızlığı veya dışlanmışlığı bulunduğu mekan ile benzerlik taşır. Genel alışılmış kalıplardan farklı olan bu mekanlar da tıpkı kahraman gibi seyirci tarafından yadırganmaz. Hatta bu mekanların sunduğu tekinsizlik, seyircinin kahramanı içselleştirmesi açısından duygusal yakınlık kurma ve onu anlama yolunda önem taşır.

Tim Burton sinemasında romandan sinemaya aktarılan birçok uyarlama bulunur. Filmsel zamanın romandan daha kısa olması ayrıntı anlamında uyarlamayı etkilese de filmlerde görüntü ile sağlanan anlatım imkanı konuyu geliştirmeye olanak tanır. Yazarın roman dilindeki kişiselliği ve önyargıları okuyucuyu yönlendirirken yönetmenin filmde vermek istediği mesaj ise seyirci tarafından ulaşılmayı bekler (Monaco, 2021, s. 49-51). Yönetmenler bu nedenlerle roman uyarlamalarında birebir hikâyeye yerine kendi mesajlarını iletebilecekleri bir atmosfer yaratarak birtakım değişikliklere gidebilir. Çalışmada Tim Burton filmleri evreninden örneklem olarak seçilen Hayalet Süvari filmi Washington Irving'in başsız süvari adlı hikâyesinden uyarlanmış olsa da Tim Burton'un elinde tamamen kendi sinemasına uygun hale gelmiştir. Yönetmen bu uyarlamada karakterin mesleğini ve hatta hikâyenin gidişatı dahil sonunu da değiştirerek filme yine kendi sinematografisi ile imzasını atmıştır.

Filmde kahraman için önem arz eden Thaumatrope kullanılması da yönetmenin sinema tarihini kendi yönteminde yol haritası aldığını anlatır. Ana karakterin çocukluğu ile bağlantılı olan Thaumatrope büyüğü ip anlamına gelir. Kuş ve kafes görsellerinin iç içe geçtiği ilk optik yanılsamalardan biri olan bu nesne filmde doğaüstü olan büyüğü gerçek dünyaya yerleştirmede kullanılan bir işaret haline gelir. Filmin önemli repliklerinden biri de bunun üzerine verilir: “Gerçek her zaman görünen değildir!”.

2. GÖSTERGEBİLİMSEL YÖNTEM

Göstergebilim kavramına ilk defa semiyotik adını veren John Locke, semiyotik yani gösterge öğretiyi bilimin, doğa felsefesi ve etikten sonra üçüncü temel branşı olarak kabul eder. Bu kabulde birlikte dil ve dil dışındaki göstergeleri inceler (Çeken & Aslan Aypek, 2016, s. 509). Dilbilimci Ferdinand de Saussure ise çağdaş dönem göstergebilimde gösteren ve gösterileni göstergenin oluşturucusu olarak kabul eder. Gösteren bir aracı niteliği taşıırken gösterilen ise bu göstergenin kişinin zihninde oluşturduğu anlamı belirtir. Ses veya görüntü olabilen, gösteren ve gösterilen bir arada değerlendirilerek oluşan anlam gösterge olarak yorumlanır (Barthes, 2021, s. 44-50-54). Saussure’ün çağdaşı olan Charles Sanders Peirce ise gösterge türlerini “göstergelerin ikincil üçüllüğü” adıyla sınıflandırır. Buna göre göstergeler; görüntüsel gösterge, belirti veya simge olabilir. Görüntüsel gösterge gösteren ile gösterilen arasındaki benzerlikle ilgilidir. Belirti, kendi ve nesnesi ile bağ taşır. Simge ise saussure’ün rastlantısal göstergesine dayanır (Wollen, 2004, s. 109-110). Bu durumda fotoğraf ile ona yansıyan gerçeklik arasında görüntüsel gösterge söz konusu iken, beyaz önlük ise hastane ortamında doktor veya hemşireliğin belirtisi olarak nesne ve giyen kişi arasında bağ kurar.

Dil bilimci Noam Chomsky kişilerin kendi dillerini kullanarak dünyanın her yerindeki dillere çevrildiğinde oluşan ortak bir anlam üretilbileceğini yani evrensel bir dilbilgisinin varlığını kabul eder. Bu konuda göstergebilimin öncülerinden olan film kuramcısı Christian Metz kendisinden önceki sinema çözümlerinden yararlanarak filmlerde bir kodlar ve anlamlar bütünü yaratmak için büyük dizimseli oluşturur (Adanır, 2016, s. 22). Bir gösteren kullanılarak verilmek istenen anlam yani gösterilen, sözcükler, mizansen, çekim açıları, ışık kullanımı şeklinde bir takım evrensel kodlara bağlı olarak okunabilir.

Sinema göstergebiliminin kurucusu kabul edilen Metz aynı zamanda Freud ve Lacan’ın çalışmalarından yararlanarak film ile seyirci arasında oluşan

düşsel ilişkiye de yönelir. Bu yönelim ile seyircinin film ile özdeşleşmesi durumunu düş görme ve halüsinasyonla karşılaştırır. Böylece sinematografik gösteren incelemesinde psikanalizi de kullanır (Adanır , 2016, s. 26). Sinema göstergebilimine katkı sağlayan bir diğer isim Umberto Eco ise metinleri yorumlama anlayışını ifade eden alımlama göstergebilimi tanımını ortaya koyar. Buna göre sanat ve müzik yapıtlarının veya yazılı metinlerin bitmiş halleri üzerinde yapılan yorumlamaların bu eserlerin yapısını bozmayacağını belirtir (Rifat, 2009, s. 51).

Rus biçimci Vladimir Propp ise Saussure'un dilbilim kavramından yola çıkarak Rus halk masallarını yapısal olarak çözümler. Bu çözümlemede masal karakterinin görevlerini işlevler olarak belirten Propp işlevlerin belirli bir sırada gerçekleşerek hep belli sayıda işlev ile tüm masalların aynı doğrultuda olduğunu belirtir. Masalın bu ortak yapısını oluşturan işlev kavramı filmlere de uygulanarak göstergebilimsel analize olanak verir (Sivas, 2012, s. 531).

3. PARİS GÖSTERGEBİLİM OKULU VE GREIMAS'IN EYLEYENSEL ÖRNEKÇESİ

Fransız göstergebilimci Algirdas Julien Greimas, Propp tarafından otuz bir maddede toplanan işlevleri temel kategorilere indirgeyerek üç eksen üzerinde ve ikili ilişkiler bağlamında inceler (Akbulut, 2002, s. 66-67). Göstergebilimi kendi başına yeterliliğe sahip bir bilim olarak ortaya koyan Greimas Paris Göstergebilim Okulunu kurar. Bu okulda birçok araştırmacı ile birlikte göstergebilime katkı sağlayan Greimas, karşısına çıkan anlamlar evrenini çözerek sınıflandırmak amacıyla kesin kurallar oluşturmak yerine tasarı şeklinde bilimsel bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşımla göstergelerdeki anlamları yeniden üreten ve kavranmasını sağlayan bir üst dil oluşturur (Rifat, 2009, s. 55-56). Bir anlamlama bilimi olan göstergebilimde eser üzerinde çözümleme yaparken içerik düzleminde en üstten en alt katmana doğru ilerlenir. Bu amaçla da geçici olarak bozulan, ayrıştırılan yapı yeniden kurularak derindeki esas anlatılmak istenen anlama ulaşılır (Parsa & Olgundeniz, 2014, s. 12).

Greimas'ın eyleyensel örnekçesini birbirini tanımlayan, içeren ve denetleyen üç aşama oluşturur. Betimsel aşama, incelenecek gösterge evreninin açıklandığı ve anlatımın bir üst dile aktarıldığı bölümdür (Rifat, 2009, s. 56). Anlatı düzeyi ise betimsel aşama ile birbirini tamamlar. Anlatı aşamasında özne- nesne, gönderen- gönderilen ve yardımcı- engelleyici tespit edilir. Anlam evrenindeki

en derin manaya ulaşılan temel yapıda ise karşıtlıklar ortaya konur. Bu karşıtlıklar derinde yatan değerlerin ve ideolojilerin ortaya çıkarılarak gerçek anlama ulaşılmasına katkı sağlar (Parsa & Olgundeniz, 2014, s. 13-14). Çalışmada bu üç aşama sırayla uygulanarak anlatı çözümlemesi sonrası altı temel eyleyenin birbiri ile ilişkisi açıklanır ve iletişim, isteyim ve güç olmak üzere üç temel ekseninde Greimas'ın eyleyensel örnekçesi tablosunda gösterilir. Ardından örneklemde yer alan karşıtlıklar verilerek filmde yer alan kodların açıklanması sağlanır.

Greimas'ın eyleyensel örnekçesinde eserde yer alan karakterler eyleyenler olarak yaptıklarına göre sınıflandırılır. Bu sınıflandırmaya konu olan eyleyenlerden özne baş kahraman olarak hikâyede yer alırken onun elde etme amacını taşıdığı somut ya da soyut eyleyen ise nesnedir. Özneyi bir işi gerçekleştirmek için harekete geçiren gönderen ve gönderimin amacı olan yani gönderim nedeni ise gönderilendir. Özneye amacında destek olanlar yardımcı ona karşı çıkanlar ise engelleyici eyleyenlerdir (Akbulut, 2002, s. 72). Greimas'ın yönteminde film anlatısı çözümlenirken bir başlangıç durumu belirtilerek sonuca giden yolda oluşan değişimler açıklanır. Bu değişimler eyletim, edinim, edim ve yaptırım olarak dört evrede ele alınır (Soydan , 2007, s. 9). Buna göre eyletim evresinde özne tanıtılır ve olayları başlatmak için gönderenin onu görevlendirmesi ya da bir şekilde olayın akışına yol açacak şekilde hareket etmesine neden olması durumu meydana gelir. İkinci evre olan edinimde özne sahip olduğu yeteneklerin yanında elde etmek istediği amaç için yeni yetenekler de kazanmaya çalışır. Bu evrede yardımcı ve engelleyiciler de anlatıya dahil olur. Edim, öznenin eylemindeki amacın gerçekleştiği ve değişimin tamamlanmak üzere sonuca yaklaştığı üçüncü evredir. Son evre olan yaptırımda ise özne amacı karşısında ceza ya da ödüle sahip olur (Şakı Aydın & Sivas Gülçur, 2018, s. 7).

Greimas'ın eyleyensel örnekçesine göre altı eyleyen ikişerli olarak üç eksen üzerinde gösterilir. Bu eksenler iletişim, isteyim ve güç eksenini olarak örnekçe tablosunda da yer alır. İletişim eksenini özneyi nesneye yönlendiren hareketi başlatan gönderici ile gönderilen yani amaçlanan olay ya da kişi arasındadır. İsteyim eksenini özne ile nesne arasında olup öznenin eksikliğini hissettiği şey olan nesneyle ilişkisini gösterir. Anlatıda altı eyleyenden eksik olanlar olsa bile özne ve nesne mutlaka bulunmalıdır. Güç eksenini ise öznenin yardımcı ve engelleyiciler arasındaki durumunu gösteren eksenidir (Demir, 2017, s. 3308). Çalışma bu üç ekseninde, altı eyleyen arasındaki ikili ilişkileri açıklayarak tablo halinde de belirtir.

4. HAYALET SÜVARİ FİLMİNE AİT KÜNYE VE KONU BİLGİLERİ

4.1. Filmin Künyesi

Yönetmen: Tim Burton

Senaryo: Andrew Kevin Walker, Kevin Yagher

Oyuncular: Johnny Deep (Ichabod), Christina Ricci (Katrina), Miranda Richardson (Bayan Van Tessel), Michael Gambon (Baltus Van Tessel), Jeffrey Jones (Peder Steenwyck), Richard Griffiths (Hakim Philipse), Ian McDiarmid (Doktor Lancaster), Michael Gough (Noter Hardenbrook), Christopher Walken (Atlı), Marc Pickering (Genç Masbath), Christopher Lee (Hakim)

Tür: Fantastik, korku, gerilim

Müzik: Danny Elfman

Kurgu: Chris Lebenzon, Joel Negron

Gösterim Tarihi (Türkiye): 14 Nisan 2000

4.2. Filmin Konusu

Zamanının ötesinde düşünceleri olan komiser Ichabod Crain kendine has bilimsel yöntemleri nedeniyle iş çevresinde aykırı bulunmaktadır. Eski teknikleri eleştirmesi nedeni ile kendi metodunu kanıtlaması için hakim tarafından esrarengiz cinayetler işlenen Sleepy Hollow adlı kasabaya gönderilir. Kasabanın ileri gelenlerinin cinayetlerden sorumlu tuttuğu ölü bir Alman askeri olan başsız atlı efsanesi onun bilimsel bakış açısına uygun olmasa da zaman içinde Ichabod geçmişinde kaybettiği inançları ile hesaplaşacak ve kendi benliğiyle yüzleşecektir. Tüm karanlık sırlar birer birer ortaya çıkarken Ichabod'da kendi karanlığına ışık olan Katrina ile yakınlaşır. Fakat sırların açığa çıkması başka karışıklıklara neden olur. Ichabod önemli bir seçim yapmak zorundadır.

4.3. Filmin Karakterlerine Psikanalitik Bakış

Psikanaliz, Yunanca psyche (ruh) ve analysis (çözümleme) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ruh çözümleme anlamını taşır. Psikanalitik kuramının öncüsü nörolog Sigmund Freud ruhsal yapıyı incelerken onu bilinç, ön bilinç ve bilinçdışı olarak üç bölüme ayırır. Freud kişiliğin oluşumunda özellikle bilinçdışında saklı olan anıların ve duyguların etkili olduğunu belirtir. Bilinçdi-

şındaki bu korkular, duygular ve anılar bilinçli iken saklı ise de rüyalarda ortaya çıkar (Künüçen & Köksal, 2021, s. 422-423). Freud'a göre bilinçdışındaki gerçeklere ulaşmak için bir yol olan rüyaların hatırlanarak yorumlanması 'düş çalışması' ile mümkündür. Psikanalitik bir işlem olan düş çalışması rüyalardaki gizli gerçeği açığa çıkararak kişinin nevrozlarına dair bir bulgu sağladığı gibi filmlerde de karakterin gelişimine katkı sağlar (William, 2011, s. 79-80). Bu çalışmada ele alınan örneklem filmde de ana karakter Ichabod annesi ile olan anılarının rüyalarına yansımalarının ardından geçmişi ile yüzleşerek güçlenir.

Erkek çocuğun erken dönemde kaybettiği annesinin sevgi ve ilgisine olan arzusu gençlik döneminde bir başka kadına olan aşk arzusu olarak yansır. Freud'a göre erkek çocuğun annesine karşı hissettiği bu duygular cinsellik içererek oedipal karmaşa olarak tanımlanır (William, 2011, s. 4). Aynı kadına karşı iki erkek arasında rekabet söz konusu olduğunda ise bu durum oedipal rekabet adını alır. Ichabod, oedipal rekabetle karşılaştığı Brom'un başsız atlı kılığında onu korkutması ile ilk geçmişe dair rüyasını görür. Bu rüyada annesi Ichabod'un Katrina'yı ilk gördüğünde olduğu gibi gözleri bağlı olarak bir oyun oynamaktadır. Tıpkı Katrina'nın onu gözü bağlıyken yakalayarak öpmesi gibi annesi de rüyasında Ichabod'u öper.

Temel bir savunma mekanizması olarak kötü anıların, deneyimlerin bilinçdışına iletilerek benliğin korunmaya çalışılmasını Freud bastırma olarak psikanalitik bir temele dayandırır (Bora, 2019, s. 47). Bastırılan anılar yaşantı sırasında karşılaşılan herhangi bir durumda veya rüyalarda bilince geri dönebilir. Bu anlarda tepki yaratan durum veya kişiye karşı gelişen kızgınlık ona ulaşma durumu olmadığında başka bir durum veya kişiye yönelir. Ichabod'un rüyasında gördüğü babasının pelerin ile arkası dönük görüntüsü başsız atlı ile benzeşir. Ichabod annesinin ölümüne neden olan babası yerine başsız atlıyı yenilgiye uğratarak geçmişin intikamını almaya yönelirken gerekli gücü de benliğinde toplar. Yer değiştiren bu duygular ile başsız atlıya yönelen Ichabod onu kontrol eden kişinin Katrina'nın üvey annesi olduğunu anladığında, cadılıkla suçlanan ve babası tarafından öldürülen annesinin intikamını alarak hem Bayan Van Tessel ile cadılığı hemde başsız süvari ile babasını yok etmiş olur. Babasının elinden aldığı annesini Katrina'nın aşkı ile tekrar kazanan Ichabod geçmişi ile yüzleşerek güçlü bir karakter haline gelir.

5. HAYALET SÜVARİ FİLMİNİN GREİMAS'IN EYLEYENSEL ÖRNEKÇESİNE GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

Greimas'a göre başlangıcı ve sonu olan anlatıda başlangıçtan itibaren yaşanan dönüşümler ile sona ulaşılır. Bu dönüşümler eyleyenler tarafından gerçekleştirilirken diğer eyleyenleri de etkiler ve bu arada kendileri de dönüşürler (Eziler Kıran & Kıran, 2000, s. 173). Bu durum anlatının eyleyenlerinin iletişim, isteyim ve güç eksenini çerçevesinde konumlandırılması ile net olarak ortaya çıkar. Temel karşıtlıkların belirlenmesi ise anlam yapısının derinlemesine incelenmesine olanak tanır. Bu aşamalar Hayalet Süvari filminin incelenmesi için sırasıyla uygulanır.

a. Filmin Betimleme Aşaması

Filmin öznesi Ichabod Crain ve nesnesi Katrina Van Tessel olarak bir eylem çizgisi kurulur. Komiser olan Ichabod'un New York şehrindeki iş hayatı başlangıç noktasıdır. Başlangıçtan sona kadar olan tüm dönüşüm evreleri için film dört alt başlıkta analiz edilir.

1. Evre-Eyletim (Gönderme): Ichabod Crain zamanın ötesinde düşünen ve bilimsellik taraftarı bir komiser olarak iş çevresinde aykırı bulunmaktadır. Bu nedenle insanları başlarını keserek öldüren katili yakalaması ve bu sayede kendine özgü olduğu düşünülen bilimsel tekniklerini kanıtlaması için mahkeme hakimi (gönderen) tarafından Sleepy Hollow adlı bir kasabaya gönderilir. Ichabod kasabada kalacağı eve vardığında ona annesini hatırlatan evin kızı Katrina Van Tessel (nesne) ile karşılaşır. Kasabanın ileri gelenlerinden cinayetleri işlediğine inandıkları başsız süvari (gönderilen) adlı ölü bir Alman askeri hakkındaki hikâyeyi öğrenir.

2. Evre-Edinim (Yeterlilik, Güçlenme): Görevi için harekete geçen Ichabod'un nesnesi olan Katrina nedeniyle annesinin anıları ve çocukluk travmaları ile tekrar yüzleştiği görülür. Bu travmalar geçmiş ve şimdi arasında köprü görevi görerek özneye güç ve yeterlilik kazandırır. Ichabod kazandığı yeterlilik ve cesaret sayesinde yeni cinayetlerde bilimsel yöntemler ile sonuç ararken engelleyiciler olan kasabanın ileri gelenleri iş başındadır. Genç masbath ve nesne Katrina ise tüm saklanan sırlara yani engellere rağmen Ichabod'a yardımcı olmak için birlikte mücadele eder.

3. Evre-Edim (Gösterme): Ichabod kasabadaki sırrı çözer ve Katrina'nın babası Van Tessel'in suçlu olduğuna inanır. Bu duruma içerleyen Katrina ondan

uzaklaşır. Öznenin odasında bulunan büyü ritüelinin aynısının başsız süvarinin tüm kasabayı hedef aldığı kilise içinde de Katrina tarafından çizilmesi sonrası baba Van Tessel'da öldürülür. Engelleyiciler güçlenirken Ichabod kasabadan ve nesneden uzaklaşma kararı verir.

4. Evre-Yaptırım (Teyit Etme): Geride bıraktığı nesneyi düşünürken hata yaptığını fark eden Ichabod geri döner. Gizemi, her zaman kullandığı bilimsel yöntemleri gözden geçirerek çözer. Bu durum onu başından beri aslında en büyük engelleyici olan üvey anne bayan Van Tessel ile karşı karşıya getirir. Engelleyicinin yönlendirdiği atlı ile verdikleri hayat mücadelesi sonunda engelleyicinin sakladığı kafayı ele geçirerek atlıya iade eden Ichabod nesnesi Katrina'ya kavuşur ve nesne tarafından bağışlanır.

b. Anlatı Düzeyi

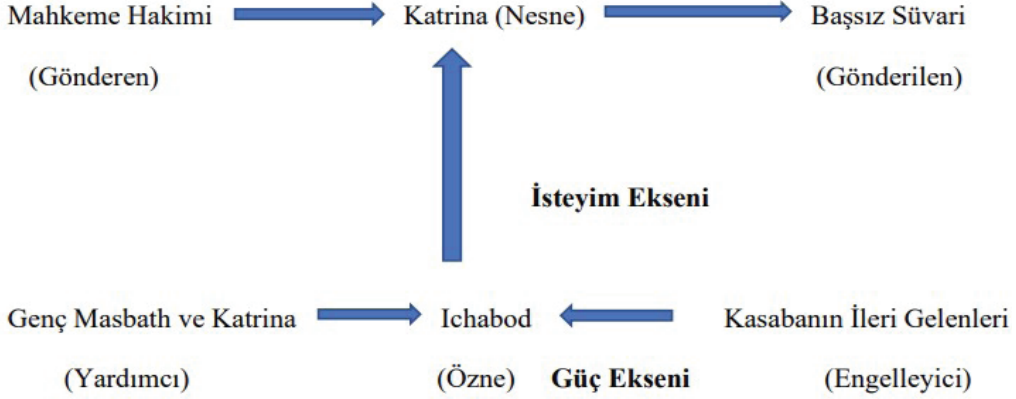
Özne-Nesne: Filmin öznesi Ichabod Crain'dir. Bilim ve mantık yanlısı olan özne buna bağlı yöntemlerle hareket ettiği komiserlik mesleğinde üstleri tarafından yadigarıdır. Zaman zaman inançsızlıkla suçlanması bile ona geri adım attırılmaz. Ichabod din adamı olan babasının annesini öldürmesine bağlı olarak çocukluk travmaları taşır. Kendi metotlarının ispatı için cinayetler işlenen uzak bir kasabaya gönderilince orada nesnesi Katrina ile karşılaşır. Katrina annesi ile olan benzerlikleri nedeni ile ona travmaları ile yüzleşme ve onları aşma fırsatı verir. Annesinin kaybının travma ve acısını Katrina'nın sevgisi ile unutacaktır.

Gönderen- Gönderilen: Filmde gönderen mahkemenin hakimidir. Öznenin ilerici ve yenilik içeren düşüncelerinden rahatsız olarak ona bir ders verme amacını taşır. Savunduğu yöntemleri kullanarak verilen görevi yerine getirmesini ve böylece bu yöntemlerin geçerliliğini ispatlamasını ister. Gönderilen ise Sleepy Hollow kasabasında cinayetler işleyen başsız süvari olarak bilinen ölü bir Alman askeridir. Şiddet yanlısı olarak yaşayan bu asker kafası kesilerek öldürülmüş ve kafası mezarından çalınınca onu aramak için geri dönmüştür.

Yardımcı- Engelleyici: Filmde babasını cinayet sonucu kaybeden genç masbath ve nesne Katrina özneye yardımcı olur. Engelleyiciler ise sır saklayan kasabanın ileri gelenleri (Doktor, rahip, yargıç, noter, banker ve karısı) dir. Engelleyicilerden bazıları zaman zaman sırlar hakkında ipuçları vererek yardımcı konumuna geçse de tam anlamıyla bu rolü üstlenmezler. Engelleyiciler öldürülmeye başlayınca asıl engelleyen ortaya çıkar ki o da bankerin karısı üvey anne Van Tessel'dır.

Bu anlatılar aşağıda tablo haline getirilerek özne ve nesne ile yardımcı ve engelleyicilerin durumu oklarla ifade edilir.

İletişim Ekseni



Şekil 1: Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesinin “Hayalet Süvari” filmine uyarlanma şeması

c. İkili Karşıtlıkların Analizi

Yapısalcılığın en önemli isimlerinden kabul edilen Claude Levi-Strauss insanların her şeyi anlamlandırmak için ikili karşıtlıkları kullandığını savunur. Onun düşüncesine göre bu ikilikler olmazsa tek bir durumdan anlam çıkarılamayacaktır (Özgür, 2016, s. 186). Herkesin iyi olması halinde iyiliğin anlamı olmayacağından ancak karşıtı olan kötülük ile yan yana bir anlam ifade eder. Dolayısıyla buna göre filmlerde ikili karşıtlıklar bu anlamlandırma için kullanılarak buna göre yorumlanır.

Hayalet Süvari filmindeki karşıtlıklardan öne çıkanlar aşağıda belirtilmiş olup en fazla tekrar eden karşıtlık masum ve günahkar üzerine kuruludur. Filmde öne çıkan önemli ikinci replik bu karşıtlığı vurgulayarak kötülüğün çeşitli maskelerinden en tehlikelisinin fazilet maskesi olduğu yönünde özne tarafından nesneyi hedef alır. Rahip olan babasının cadı olmakla suçlayarak öldürdüğü annesinin Katrina ile olan benzerlikleri masum ve günahkar karşıtlığını baba ve anne üzerinden tekrar anlamlandırır. Özne yani Ichabod annesini kaybettiğinde saflığını dolayısıyla inancını da kaybetmiştir ve katı tutumu nedeni ile hata yap-

tığını anladığında Katrina'ya olan sevgisi, annesi ile kaybettiği inancı ona geri kazandırır. Günahkar görünenin masumiyetinin ortaya çıkması gerçek ve sahte ikiliği arasında da dönüşüme neden olur ve filmin asıl mesajı olan görünüşe aldanmamak gerekliliğine ulaşılır. Baş karakter Ichabod nesnesi Katrina'nın görünürde değil gerçekte de masum olduğunu anladığında kişisel olarak dönüşümünü tamamlar.

Tablo 1: “Hayalet Süvari” Filminin İkili Karşıtlıkları

Yaşam	Ölüm
Kasabalı	Şehirli
Gerçek	Sahte
Çocuk	Yetişkin
Kadın	Erkek
Zengin	Fakir
Barış	Savaş
Diri	Ölü
Cesur	Korkak
Masum	Günahkar
Haklı	Haksız
Eski	Yeni
Dost	Düşman
İyi	Kötü
Sevgi	Nefret
Evli	Bekar
İnançlı	İnançsız

SONUÇ

Uyarlama olarak üretilen filmlerde gerek görsel tekniklerin kullanılması yönünden, gerekse de yönetmenin kendi mesajını iletme amacından kaynaklı olarak kitap ve film arasında bir takım farklılıklar bulunabilir. Tim Burton'ın

kendine özgü dekor, kostüm ve karakterler ile beslediği sinema tarzı açısından seçilen örneklem filmde de orjinal hikâyenin değiştiği görülür. Kitapta batıl inançlı, açgözlü ve Katrina'yı sevmediği halde zenginliği nedeni ile onunla evlenmek isteyen öğretmen Ichabod, filmde bilim yanlısı, mağrur ve ileri görüşlü bir komiseri canlandırır. Kahraman geçmişinde yaşadığı travma nedeniyle içedönük bir yapıdadır. Bunun yanında farklı bilimsel çalışmaları ve yalnızlığı tercih etmesi gönderildiği kasabada da yadırganır. Bu yönüyle Tim Burton'ın toplum dışı karakterlerinin özelliğini taşır.

Anlatımın derinliğine ulaşmayı sağlayan göstergebilimsel analiz bunu filmlerde yer alan tüm öğelerin bir arada ya da ayrı ayrı anlamlandırılmasıyla gerçekleştirir. Göstergebilim özünde göstergelerden anlam üreterek genel manaya ulaşma amacını taşır. Greimas'ın hikâye anlatılarının çözümlenmesinden yola çıkarak film çözümlenmesine de uygun hale getirdiği eyleyensele örnekçesi de bu öğelerin birbiri ile ilişkisini anlamlandırarak ana mesaja ulaşmayı sağlayan göstergebilimsel bir yöntemdir. Çalışmada bu örnekçeye göre çözümlenen Hayalet Süvari filmi anlatı düzeyi ve betimleme aşaması olarak açıklanarak ikili karşıtlıklar ayrıca ortaya konur. Eyleyenlerin eylemlerini dört evrede anlatan çalışma kahramanın gönderimi ile harekete geçmesi sonrasında gerçek amacını yani nesnesini keşfederek geçmişi ile yüzleşmesini ve gerekli gücü toplayarak tüm engellere rağmen nesnesine ulaşmasını anlatır.

Hayalet Süvari filmi başlangıçta, eski yöntemleri bilimsel gelişmeler ile değiştirme çabasında olan genç bir komiserin, gönderildiği kasabadaki gizemi çözerek başarılı olmasının öyküsü gibi görünür. Fakat özünde din adamı olan babasının annesini cadılıkla suçlayarak öldürmesi neticesinde çocukluk travmaları olan bir gencin hayata karşı kaybettiği inancı yeniden kazanmasını anlatır. Betimleme aşaması ve anlatı yapısında ortaya çıkan bu durum ikili karşıtlıklar ile de desteklenir. Gerçeğin her zaman görünen olmadığına yönelik vurgu ile öne çıkan asıl mesaj ise yine bu karşıtlık temelinde anlamlanır. Bu durum Greimas'ın eyleyensele örnekçesine göre yapılan çözümlenme ile çok katmanlı bir yapının en alt basamağına yani derindeki asıl mesaja ulaşılabileceğini gösterir.

Hayalet süvari filminde verilmek istenen asıl mesaja Greimas'ın eyleyensele örnekçesi ile ulaşma amacını taşıyan çalışma psikanalitik karakter analizinin de desteğini alarak elde edilen mesajın sağlamasını yapma fırsatı sunar. Psikanalitik analiz, ana kahramanın rüyaları aracılığı ile tekrar bilinç düzeyine

ulaşan bilinçdışıdaki kötü anılarının, tecrübelerinin ve korkularının açıklanmasına olanak tanır. Kahramanın küçük yaşta kaybettiği annesinin sevgi ve ilgisine olan ihtiyacı onu nesnesi olan Katrina'ya yönlendirir. Gördüğü rüyalar aracılığı ile ona annesini hatırlatan Katrina aynı zamanda onu geçmişi ile de yüzleştiren bir yansımadır. Annesini öldüren babasına karşı duyduğu nefret, rüyada babasının kilisedeki başsız pelerin görüntüsü ile başsız atlıya evrilir. Geçmişte yeneemediği babası yerine başsız atlı ile verdiği mücadeleyi kazanması ve nesnesi olan Katrina'ya ulaşması karakterin güçlenmesini sağlar. Derinde yatan anlamın aydınlatılması amacıyla eyleyensel örnekçenin yanında psikanalitik analiz ile ana karakterin derinliğine de inen çalışma farklı bir yol izlemesi bakımından önem taşır.

Etik Beyan

“Tim Burton Sinemasında Gotik Bir Uyarılma: Hayalet Süvari Filminin Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesine Göre Çözümlemesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Adanır, O. (2016). *Göstergebilimsel Film Kuramı. Z. Özarıslan içinde, Sinema Kuramları 2 Beyaz Perdeyi Aydınlatan Kuramlar* (s. 13-32). İstanbul: Su Yayınevi.

Akbulut, H. (2002). Matrix Filminin Propp ve Greimas Örnekçelerine Göre Çözümlemesi. *kılad. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi* (2), 66-87.

Bakır, B. (2016). *Psikanalitik Film Kuramı. Z. Özarıslan (Dü.) içinde, Sinema Kuramları 2, Beyaz Perdeyi Aydınlatan Kuramlar* (s. 131-142). İstanbul: Su Yayınevi.

Barthes, R. (2021). *Göstergebilimsel Serüven*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bora, A. (2019). *Çocukluk Çağı Örselenmelerindeki Savunma Mekanizmaları ve Duygu Düzenleme Güçlüğü'nün Borderline ve Narsisistik Kişilik Örgütlenmeleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/60870.pdf> adresinden alındı

Çeken, B., & Aslan Aypek, A. (2016). İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi "Film Afışı Örneği". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 507-517.

Demir, D. (2017). Hansel ve Gretel Adlı Masalın Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 3303-3315.

Demirkan, F. (2021). *Auteur Kuram Çerçevesinde Tim Burton Sinemasındaki Dışavurumculuk İzleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. Nisan 22, 2022 tarihinde https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=5XiSE4yCP_gmnukpMEp65TLjwOFNc-DZbdIASSTXXOgk32rCvIFXBtS24RzGyDnHK adresinden alındı

Eziler Kıran , A., & Kıran, Z. (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. İstanbul: Seçkin Yayınları.

Künüçen, H. H., & Köksal, N. Y. (2021). Psikanalitik Eleştirisi Yaklaşımı ile Bir Film Okuması: Black Swan. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 419-439.

Monaco, J. (2021). *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı*. İstanbul: Alfa.

Özgür, Y. (2016). *Sinemada Anlatı Kuramı*. Z. Özarlan içinde, *Sinema Kuramları 2 Beyaz Perdeyi Aydınlatan Kuramlar* (s. 167-192). İstanbul: Su Yayınevi.

Parsa, A. F., & Olgundeniz, S. S. (2014). *İletişimde Göstergibilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme*. Aralık 11, 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/308779238_ILETISIMDE_GOSTERGBILIM_VE_ANLAMLANDIRMA_SURECINI_ORNEKLERLE_DEGERLENDIRME adresinden alındı

Rifat, M. (2009). *Göstergibilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Sivas, Â. (2012). Göstergibilim ve Sinema Eleştirisi Üzerine Bir Deneme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (21), 527-538.

Soydan, M. (2007). Yavuz Turgul'un Gönül Yarası Filminin Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesine Göre Çözümlemesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 1-15.

Süar, S. (2017). *Bir Tim Burton Kitabı*. İstanbul: Es Yayınları.

Şakı Aydın, O., & Sivas Gülçur, A. (2018). Animasyon Sineması ve Göstergibilim: Coco Filminin Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesine Göre Çözümlemesi. *Asos Journal- Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (70), 1-13.

William, İ. (2011). *Senaryo Yazarları İçin Psikoloji*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Wollen, P. (2004). *Sinemada Göstergeler ve Anlam*. İstanbul: Metis.